

شناسایی عوامل موثر بر زیست پذیری شهری با تاکید بر توانمند سازی معلولان (مطالعه موردی شهرستان مهر استان فارس)

اسماعیل برزگر،

دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد لارستان، لارستان، ایران

عبدالرسول قنبری،

استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد لارستان، لارستان، ایران (نویسنده مسئول)

dr.ghanbari121@yahoo.com

مرضیه موعلی،

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد لارستان، لارستان، ایران

چکیده

شهر به مثابه حق اجتماعی است و نقش فضای شهری در تولید آهنگ روزمره زندگی و باز تولید روابط اجتماعی، رویکردی به حقوق شهروندی را پدید می‌آورد که در آن ساکنان شهر می‌بایست نقش آفرینان و ذینفعان اصلی در تولید فضای شهری باشند. در این میان کاربست این پژوهش میتواند بسیاری از چالشهای شهر کنونی را برای اقشار آسیب پذیر جامعه مشهود سازد و میزان انحراف شهر کنونی از آرمان نهایی شهر را برای آنان مشخص کند. در همین راستا این پژوهش با هدف کاربست نظریه حق به شهر در ارزیابی زیست پذیری فضاهای شهری برای گروه های آسیب پذیر (جامعه معلولین) در شهرستان مهر استان فارس انجام گرفته است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی - تحلیلی می باشد. روش پیمایشی در مطالعه حاضر مبتنی بر مصاحبه با افراد خبره در حوزه معلولین خواهد بود. برای اندازه گیری داده‌ها از پرسش‌نامه به دو صورت خبره برای Mental Model و عمومی (جامعه معلولین) برای تحلیل عامل تأییدی با استفاده از Smart PIs و Spss استفاده شده است، یافته ها نشان می دهد که در فضاهای شهرستان مهر نیز همانند بسیاری از شهرهای کشور مشکلاتی وجود دارد که مانع از حضور و عبور معلولین این فضاها می‌شود. در اولین مرحله بعد کنترل و مالکیت فضا را به عنوان بستر اصلی توانمند سازی اقشار معلول تحت تاثیر قرار داده است. مدیریت و کنترل این سنخ از فضا، متأخر از اثبات مالکیت و به تبع آن، شناخت نوع مالکیت آن است. در مرتبه بعدی، بعد ف شراکت در تصمیم‌گیری شهری بوده که بیشترین اثرپذیری با درجه زیاد را پذیرفته است چرا که فراد دارای معلولیت غالباً از طیف گسترده حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بهره نمی‌برند و برای سال‌ها حقوق این افراد نادیده انگاشته شده است. مشارکت برابر آنها؛ به معنی ایجاد شغل، آموزش، بهداشت، اطلاعات و سایر خدمات به همان گونه که برای دیگران است و برابر آنان می باشد. لذا می بایست پیش زمینه های اجتماعی موجود باشد تا افراد دارای معلولیت را قادر سازد به واسطه فرصتهای برابر برای زندگی و فعالیتهای خود در اجتماع، مستقل از موسسات خیریه و نهادهایی از این دست به سر برند. در مرتبه بعدی مولفه سهم فیزیکی و تولید فضا قرار داشته است که در زمینه تجهیزات شهری نیز مشکلات مهم ترین تجهیزات مورد استفاده شامل ایستگاه اتوبوس، تلفن عمومی، سطل زباله و صندوق پست، آب خوری و در نهایت علائم شهری و نورپردازی شناسایی و در نهایت ضوابط و توصیه‌های طراحی مناسب این تجهیزات بیان می‌شود و در طراحی و مناسب سازی تجهیزات به اصول برابری در استفاده، انعطاف پذیری و استفاده ساده که از اصول طراحی همه شمول است، چالشهای مورد اشاره بوده است.

واژگان کلیدی: زیست پذیری، شهر دوستدار معلولین، توانمندسازی، شهرستان مهر.

بیان مساله

امروزه مقوله ی توسعه دغدغه ی خاطر بسیاری از کشورهاست، به عبارت دیگر، توسعه چیزی جز رضایت بخش تر کردن وضعیت زندگی مردم نیست (حاتمی نژاد و همکاران، 1400: 2). تجربه دهه های اخیر در فرایندهای شهرنشینی نشان می دهد که نادیده گرفتن مسئله کیفیت توسعه شهری ممکن است تأثیر بسیاری از جنبه های زندگی مانند فقر، جنایت، بهداشت عمومی، اجتماعی شدن، و خیلی های دیگر که منجر به تغییرات جمعیتی ناشی از مهاجرت می شود و در نتیجه بر توسعه اشکال ناپایدار شهری می گذارد (Jaszczak et al, 2020: 2). به عبارتی هدف نهایی توسعه پایدار شهری رسیدن به عدالت همه جانبه در ارائه خدمات و تسهیلات به شهروندان است. یک شهر محل و تجلی گاه رشد و شکوفایی جامعه درون خود است مشروط به اینکه فضای توسعه و نمو در همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی برای فرد فرد شهروندان مهیا باشد. توانخواهان یک شهر که شامل معلولین جسمی حرکتی و ذهنی، جانبازان، ناشنوایان و نابینایان، سالمندان، کودکان و زنان باردار می باشد قشر وسیعی از ساکنین اجتماعی ما را تشکیل می دهند. جهت حضور خلاق این جامعه خاص با تکیه بر اصول کرامت انسانی و برابری و عدم تبعیض موظفیم شهری قابل فعالیت، با معیارهای استاندارد و مطلوب بسازیم (زیاری و کارآموزیان، 1397: 2). نتایج مطالعات نشان می دهد که رشد و گسترش شهرها و تغییرات به وجود آمده در طرح ها و مناظر شهری، هماهنگی لازم را با افزایش جمعیت و سیر صعودی سن افراد و معلولیت را نداشته است. از ارائه و اجرای بسیاری از طرح ها، به خوبی می توان دریافت که در آن ها به نیازهای بسیاری از قشرهای جامعه، از جمله سالمندان و معلولان، توجه درخور نمی شود. بنابراین همواره قشرهای از مردم هستند که با مشکلات زیاد، از جمله مناسب سازی محیط و نبود منظر مناسب شهری روبه رو بوده و جایگاه مناسبی برای حضور نمی یابند. سالمندان و معلولان از جمله قشرهایی هستند که با مشکلات فراوانی در شهر مواجه اند. آنان با وجود تمایل به شرکت در تعاملات اجتماعی و استفاده از فضاهای عمومی از فضای شهری مناسبی که امکان زندگی مستقل را برای آنان فراهم سازد، برخوردار نیستند (صبوری گرده، 1399: 84). بر اساس برآوردها، حدود 10 درصد از جمعیت جهان به نوعی از ناتوانی و معلولیت های فیزیکی، ذهنی و روانی رنج می برند. در سالهای اخیر یکی از چالش های مهم جهانی، موضوع «حقوق افراد دارای ناتوانی بوده» است (خزایی و همکاران، 1397: 770). با اعلام سال 1981 به عنوان (سال بین المللی معلولان) دهه 93- 1983 با تصویب (در سی و هفتمین اجلاس عمومی سازمان ملل متحد) به عنوان (دهه سازمان ملل متحد برای معلولان) نامیده شد و اقداماتی توسط کشورهای در حال توسعه با همکاری سازمان ملل متحد و سازمان های غیردولتی بین المللی در زمینه پیشگیری از معلولیت، توانبخشی و برابری فرصت ها انجام پذیرفته است (کمانرودی کجوری، 1389: 100).

با توجه به اهمیت مسأله، معابر عمومی، مراکز تفریحی و ادارات دولتی، باید طوری احداث شوند که مورد استفاده افراد ناتوان جسمی و معلولان نیز قرار گیرند. تقسیم بندی فضاهای داخلی این اماکن، باید به نحوی انتخاب شود که اشیاء ثابت یا متحرک داخلی آنها، کوچکترین مشکلی برای عبور نابینایان و صندلی چرخدار به وجود نیاورد. برای دستیابی به این هدف، آنها محتاج به فضایی هستند که نه برای دیگران مزاحمتی ایجاد نمایند و نه دیگران برای آنها مشکلی به وجود آورند. متأسفانه معابر عمومی، مراکز تفریحی و ادارات دولتی نیز همانند دیگر تأسیسات اجتماعی (کاربریهای شهری) قادر به میزبانی از معلولان نیستند و به آنها بهره کافی نمی رساند (شاطریان و همکاران، 1395: 60). از این رو پرداختن به تئوری های جدید شهر که هر یک با هدف حل مشکلات شهری، بهبود وضعیت کیفی و کمی زندگی شهروندان در شهرها، ارتقاء کیفیت محیط شهر، مدیریت شهر، پیشبرد شهر به سوی مطلوبتر شدن و... مطرح شده اند پیش از پیش مهم می نماید. بر این اساس یکی

از مباحث مهم؛ نظریه توسعه پایدار و رویکرد اخیر آن (زیست‌پذیری¹) می‌باشد که به مانند دیگر رویکردهای نوین نظریه توسعه پایدار همچون (شهر تاب آور²؛ شهر خلاق³، شهر آرمانی⁴؛ شهر برنامه ریزی⁵، شهر امن⁶، شهر سالمندان⁷؛ شهر دوستدار کودک⁸؛ و...)؛ ضمن طرح مسئله ای در شهر، ما را به سوی داشتن شهری مطلوب‌تر برای زندگی و توسعه شهری پایدار رهنمون می‌سازد (حیدری، 1395: 3). مطرح کردن رویکرد زیست‌پذیری برای توانمند سازی افراد معلول از چندین حیث ضروری می‌نماید:

✓ امروزه، ما با دیدگاه اجتماعی جدید توسعه یافته حقوق بشر زندگی میکنیم، با این تفکر که افراد ناتوان باید لذت ببرند (غفارپور نافچی و محمدی، 1397: 14).

✓ توانمندسازی فرایندی است که جامعه از راه آن، از نیازها و خواسته های خود آگاه می‌شود و نوعی اعتمادبه نفس و خوداتکایی را برای برطرف کردن آن نیازها به دست می‌آورد و بر اساس آن از توانایی لازم برای تحقق هدفهای خود برخوردار می‌شود (دستیار و محمدی، 1397: 358).

✓ معلولان برای زندگی همچون سایر افراد جامعه حقوق شابه دارند و هیچ گونه استثنایی نباید دامنگیر تحقق حقوق انسانی آنان شود؛ حقوقی مانند حق داشتن زندگی خصوصی و خانوادگی، دسترسی به خدمات بهداشتی و اجتماعی، فرصت های آموزشی و شغلی، مسکن، حمل و نقل، دسترسی به اطلاعات و برخورداری از زندگی اجتماعی، تسهیلات ورزشی، تفریحی و حضور در جامعه و مداخله کامل سیاسی در تمامی موضوعات مربوط به آنان. متأسفانه باید اعتراف کرد که افراد معلول هیچ گاه به طور برابر به عدالت دسترسی نداشته اند یکی از مبتلا به ترین ترین موارد تبعیض نسبت به معلولین، اجحاف در بهره مندی آنان از مفهوم حق بر شهر⁹ است (گرچی از دریانی و شیرزاد نظرلو، 1397: 139). امروزه اهمیت فضاهای شهری منطبق بر نیازهای مدنی شهروندان در زیست روزمره شهر در قالب درخواست‌های متعدد به وضوح درک می‌گردد. خواسته‌هایی که گاه در خیابان‌های شهری نیز متجلی می‌شود و در قالب نظریه حق به شهر قابل بررسی می‌باشند. به نظر می‌رسد حق به شهر بیش از هر زمان دیگر برای شهر معاصر ضروری است؛ زیرا هم زمان با از دست رفتن کارایی ساختارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی شهر، بحران‌های شهری به مطالبات شهروندی رخ نشان می‌دهند و از «حق به شهر» سخن می‌رود (حبیبی و امیری، 1394: 11). حق به شهر یکی از مبانی نظری و فکری است که در جامعه جهانی جدید شکل گرفته است. طلب حق به شهر به این دلیل است که ما بتوانیم در زندگی خود در فضای شهری تأثیر بگذاریم، زندگی که هر روزه با آن دست و پنجه نرم می‌کنیم. از این جهت، علاوه بر این که ضرورتی برای جامعه جدید است، یک نیاز اساسی نیز به شمار می‌رود (زارع شاه‌آبادی و غلامی، 1398). حق به شهر به عنوان حقی برای تمامی ساکنان تصور می‌شود و دربرگیرنده حق تملک فضا و حق مشارکت فضای شهری است. فلسفه اساسی این مفهوم همچنان توانا ساختن تمامی ساکنان شهر در برخورداری از تمامی فرصت‌های زندگی شهری است (خدایاری مطلق و همکاران، 1396). در حال حاضر در اغلب شهرهای جهان، مفهوم حق به شهر به مثابه کنشی برای گسترش حقوق زیست ساکنان

1 - livable

2 - The Resilient city

3 - Creative city

4 - The ideal city

5 - The Planning City

6 - The secure city

7 - Age Friendly city

8 - Child Friendly City (CFC)

9 - Right to city

شهری (پارسل، 2014: 2) و دستیابی به حقوق شهروندی درک شده، و از ضرورت‌های زیستی-حقوقی شهر تلقی می‌گردد (هاروی، 2008: 4). در فضاهای شهری شهرستان مهر استان فارس همانند بسیاری از شهرهای کشور مشکلاتی وجود دارد که مانع از حضور معلولین در آنها می‌شود. از جمله پیاده‌روهای بسیار شلوغ که باعث اختلال در حرکت معلولین میشود و از ورود و خروج آنها به مغازه‌ها جلوگیری می‌کند، پیاده‌روهای ناهموار و باریک با ابعاد غیراستاندارد برای معلولین، ناامن بودن فضاهای عبوری برای معلولین، پوشش نامناسب کف کوچه‌ها، جنس کف، شیب، عرض کوچه‌ها، عرض پیاده‌رو و نحوه ارتباط کوچه با خیابان، رامپ‌های غیراستاندارد برای معلولان در فضای شهری، پل‌های ارتباعتی نامناسب برای عابران معلول، پل‌های نصب شده روی جوی‌ها و آبروها (این پلها باید خصوصیتی داشته باشند که در عین فراهم آوردن گذری راحت، خطر را برای عابران به حداقل برسانند). این مشکلات سبب شده است معلولان و جانبازان به راحتی در فضای شهری حرکت و جابه‌جایی نداشته باشند یا محدودیتهای جدی در رفت و آمد آنها حاصل شود. بین 5 تا 10 درصد افراد جامعه معلول و جانباز هستند و فضای شهری مناسب برای حضور آنان وجود ندارد یا با مشکلات متعددی همراه است. با این رویکرد شگاف ذهنی پژوهش بر این امر منطبق است که:

چالش‌های زیست‌پذیری فضای شهری برای توانمندسازی معلولان در شهرستان مهر استان فارس کدام است؟

برای بهبود و زیست‌پذیری فضای شهری برای معلولان شهرستان مهر استان فارس چه اقدامات ساختاری را می‌توان مطرح نمود؟

زیست‌پذیری شهر و حق به شهر معلولین

خاستگاه مفهوم شهر زیست‌پذیر به دوران یونان باز می‌گردد که افرادی در پی بسط ایدئولوژی، و مفهوم عدالت و انصاف بودند (یان و همکاران، 2012 به نقل از مهرکش و همکاران، 1398: 414). آنچه در ادبیات شهرسازی امروز با عنوان زیست‌پذیری مطرح می‌شود، معادل فارسی کلمه (Livability) و شهر زیست‌پذیر معادل کلمه (Livable city) است دیکشنری وبستر¹⁰ زیست‌پذیری را به عنوان مکان مناسب برای زیست انسان تعریف می‌کند (حیدری، 1395: 29). رابرت کوان¹¹ در فرهنگ شهرسازی در مقابل واژه زیست‌پذیر (مناسب برای زندگی) و (فراهم آورنده کیفیت زندگی خوب) را تعریف می‌نماید (بندرآباد، 1390: 49). زیست‌پذیری یک مفهوم التقاطی¹² می‌باشد (Myers, 1988; Andrews, 2001). چنانکه هیلن¹³ (2006)؛ اعتقاد دارد که اصطلاح زیست‌پذیری مانند یک چتر هست که با دامنه متنوعی از مفاهیم نظیر کیفیت زندگی؛ کیفیت مکان، رضایت ساکنان، کیفیت محیط زندگی و محل سکونت، پایداری و سرزندگی همپوشانی داشته و اغلب باهم مترادف در نظر گرفته می‌شوند (Shamsuddin et al, 2012: 169). زیست‌پذیری یک شهر؛ یک مفهوم انتزاعی است. مفهوم آن شبیه به ضرب المثل قدیمی "زیبای خفته در چشم ناظر"¹⁴ می‌باشد. لذا افراد متفاوت؛ عقاید متفاوتی در باب شهر زیست‌پذیر دارند (Abdul aziz et al. 2007: 104). واژه شهرهای زیست‌پذیر برای نخستین بار در سال 1970 به وسیله سازمان ملی هنرها به منظور دستیابی به ایده‌های برنامه‌ریزی شهری مد نظر آنان و به دنبال آن

10 - Webster

11 - Robert Cowan

12 - ensemble concept

13 - Heylen

14 - beauty lies in the eyes of its beholder

به وسیله سایر مراکز و سازمان های تحقیقاتی مانند سازمان حفاظت محیطی¹⁵ که مطالعات گسترده ای در خصوص زیست پذیرترین شهرهای امریکا انجام داده است، به کار گرفته شد (پریزادی و همکاران، 1398: 3).

شکل(یک): اصول و معیارهای شهر زیست پذیر(ماخذ: NOORDIN,2013:9)

زیست پذیری رویکردی است میان رشته ای(تحت تاثیر مخازن فکری شهر¹⁶)، که تواما" دارای دو بعد عینی یا ابژکتیو¹⁷دسترسی به زیرساختهای شهری، امنیت، گزینه های مختلف جابجایی و حمل و نقل،مسکن، سلامت و امکانات بهداشتی، تفریح، فضاهای عمومی جذاب و فرصتهای اقتصادی) و ذهنی یا سابژکتیو¹⁸(حس تعلق به مکان، هویت محلی، سرمایه اجتماعی، همبستگی، عدالت، صمیمیت و راحتی) بوده و دربرگیرنده فرایند مساله گشایی و راه حلها(فرآورده ها)بی برای ترجمان نیاز نسل افشار مختلف شهری بالاخص افشار آسیب پذیر جامعه شهری است(حیدری، 1395: 34). در این بین معلولان برای زندگی همچون سایر افراد جامعه حقوق مشابه دارند و هیچ گونه استثنایی نباید دامن گیر تحقق حقوق انسانی آنان شود؛ حقوقی مانند حق داشتن زندگی خصوصی و خانوادگی، دسترسی به خدمات بهداشتی و اجتماعی، فرص های آموزشی و شغلی، مسکن، حم ل و نقل، دسترسی به اطلاعات و برخورداری از زندگی اجتماعی، تسهیلات ورزشی، تفریحی و حضور در جامعه و مداخله کامل سیاسی در تمامی موضوعات مربوط به آنان. متأسفانه باید اعتراف کرد که افراد معلول هیچگاه به طور برابر به عدالت دسترسی نداشته اند یکی از مبتلابه ترین موارد تبعیض نسبت به معلولین، اجحاف در بهره مندی آنان از

15 - EPA

16 - Urban Think Thank

17 - objective

18 - subjective

مفهوم «حق بر شهر»¹⁹ است. وقتی افراد معلول به محیط «غیرمعلول» دعوت می شوند، شکاف میان معلول بودن و معلول نبودن کاملاً هویدا خواهد بود (گرچی از ندریانی و شیرزاد نظری، 1397: 139). حق به شهر مفهومی است که اولین بار توسط هنری لوفور²⁰ در کتابی با همین عنوان مطرح شد. از نظر او حق به شهر نوعی «درخواست و مطالبه برای دستیابی تحول یافته به زندگی شهری» است (کافمن²¹، 1996: 147). در حقیقت وی به عنوان پیشگام این نظریه حق به شهر را با حق زندگی شهری پیوند می زند؛ و چنین اظهار می‌دارد: شهر را نمی‌توان حقی ساده و قابل مشاهده دانست یا آن را بازگشتی به شهرهای سنتی تلقی کرد. حق به شهر تنها با دگرگونی و بازسازی حق زندگی شهری قابل تعریف است (لوفور²²، 1996: 158). نظریه حق به شهر اساساً به بازیگرانی در شهر اشاره دارند که با محرومیت اجتماعی در فضاهای شهری مواجه‌اند. اما معلولین، کسانی که در شهر زندگی می‌کنند از جمله بازیگران مذکور به شمار نیامده‌اند. بحث محققین حاضر بر اساس ایده‌ای است که در آن معلولین به عنوان شهروندان فعال در احیای شهر بر اساس نیازها و تقاضاهایشان می‌باشند. بدین دلیل حق به شهر معلولین در فهم محققین حق استفاده مناسب از فضاهای شهری خصوصاً برای انجام فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی و حق به مشارکت در جامعه و سیاست‌ها در سطح محلی و ملی ترجمه می‌شود، همان طوری که حق به دسترسی به حمل‌ونقل خوب، مسکن و در مجموع شهر دوستدار معلولین. همان طوری که امروزه در بیشتر موارد حق به شهر بیشتر به یک زندگی اصیل و مشارکت مدنی در چهارچوب دموکراسی نماینده معتدل اشاره دارد. بنابراین می‌توانیم بگوییم در یک معنی وسیع برداشت مفهوم حق به شهر از مفهومی افراطی به سمت مفهومی اصلاح‌طلبانه‌تر انتقال یافته است (تانسر²³، 2017: 28). مفهوم شهر دوستدار معلولین با مفهوم حق به شهر به دلیل تأکید هر دو بر دسترسی و مشارکت در هم آمیخته شده‌اند (همان، 26) هاروی²⁴ در تعریف از حق به شهر لوفور می‌نویسد:

«حق به شهر پیش از آنکه فردی باشد، مفهومی عمومی است که مستلزم تغییراتی است که این تغییرات نیز نیازمند یک قدرت جمعی برای شکل‌دهی مجدد به فرایندهای شهری هستند. مفهوم حق به شهر مستلزم و منوط به آزادی تکتک انسان‌ها در شهر و بازسازی آن است، مفاهیمی که در عصر حاضر بیش از هر زمان دیگر مورد بی‌اعتنایی قرار گرفته‌اند» (هاروی، 2008: 22).

در اندیشه لوفور پیش‌نیاز دستیابی به حقوق شهری پیش از هر چیز، توانایی پس زدن نیروهای کنترل‌گر فضاهای شهری و به دنبال آن، با تبدیل کردن شهر به عرصه عمل²⁵ رسیدن به خود-اداره گری²⁶ و خود-مدیریتی²⁷ در مسائل متعدد شهری به عنوان یک شهروند و یک کنشگر در سطوح مختلف زندگی روزمره و مدیریتی است. لوفور بیان می‌دارد هر زمان یک گروه اجتماعی از قبول منفعل شرایط موجود خود، سر باز زد و هر زمان که این گروه خود را مجبور به نه تنها درک²⁸ بلکه تسلط²⁹ بر شرایط موجود خود کرد، خود-اداره گری محقق می‌شود (لوفور، 2009، به نقل از ابراهیم پور، 1393).

19 - Right to city

20 . Henri lefebver

21 - Kofman

22 - Lefebvre

23 - Tuncer

24 . Harvey

25 . Site of Action

26 . Self-Administration

27 . Self-Management

28 . Perception

امروزه حق به شهر در مقایسه با معنی و استفاده آن در کتاب 1968 لوفور معنی گسترده‌تری دارد. معنی و فهم حق به شهر در طی دهه‌های اخیر ضمن گسترش آن تغییر یافته است و به این ترتیب تنوعی از معناها را داراست که با مسائل مختلف شهری مقابله می‌کنند (تانسر، 2017: 29). مبانی نظری ارائه‌شده توسط محققان طیف گسترده‌ای از حق ساکنان شهر (به جای شهروندان ملی) در تصمیم‌گیری‌هایی که به تولید فضای شهر منجر می‌شود را شامل می‌شود (ایسین، 2000؛ پارسل، 2002، 2003، 2013): حق تصرف و باز انگاری فضاهای عمومی شهر توسط بهره‌وران (میشل، 2003)، حق بهره‌وری و باز توزیع عادلانه مازاد اقتصادی در شهرها (هاروی³⁰، 2012) حق اقلیت‌ها به شهر و امکانات شهری (لاندایس³¹، 2013). حق زاغه‌نشینان به شهر و فضای شهر و بازخوانی سیاست‌های شهری در ارتباط با سکونتگاه‌های غیررسمی (فاوز³²، 2013).

جدول 1- برخی از مهمترین گزاره‌های مبنایی استخراج‌شده از تحلیل اسنادی جریان نظری مفهوم حق به شهر

(ایده)

گزاره‌های عقلانی و منطقی استخراج‌شده
- افرادی که در یک شهر زندگی می‌کنند نسبت به آن حق دارند. حق به شهر برای تمام افراد وجود دارد چه شهروند رسمی و چه غریبه
- حق به شهر، به معنای بیان، مطالبه و تجدید حقوق گروهی است که باید حقوقشان در طی تخصیص و ایجاد فضا در شهر لحاظ شود.
- حق کاربران فضای شهری برای اعلام نظراتشان درباره فضا و زمان فعالیت‌هایشان در فضاهای شهری است.
- حق به شهر متضمن حق مطالبه حضور در شهر برای به چنگ آوردن کاربری شهر از اربابان جدید ممتاز و دموکراتیک کردن فضا است.
- جهت‌گیری اصطلاح حق به شهر، به سمت تصمیماتی است که فضای شهری را تولید می‌کند و بنابراین شهروندان بر تولید فضای شهری نظارت می‌یابند.
- مقصود از فضا، فضای فیزیکی و ملموس نیست، بلکه تولید فضای شهری چیزی فراتر از شکل دادن ساختارهای فضایی مادی شهر، متضمن ایجاد ریتم زندگی روزانه و تولید و باز تولید روابط اجتماعی است که آن را تنظیم می‌کند.

مأخذ: رفیعیان و الوندی پور، 1395: 35-36

لوفور دو مؤلفه را در حق شهری بازمی‌شناسد: 1- حق استفاده مناسب از فضاهای شهری: امروزه در شهرهای ما بر اساس نیازی که زندگی اجتماعی شهری ایجاد می‌کند، حق استفاده از فضاهای شهری، برای بازی کردن، کار کردن و وجوه و موارد مشابه برای زندگی مناسب، آن چنان که باید، تأمین نشده است. 2- حق مشارکت³³: بر اساس این حق ساکنان شهر باید در سطوح مختلف تصمیم‌گیری‌های مربوط به امور و مسائل شهر و فضاهای شهری دخیل باشند (فنستر³⁴، 2005: 21-36).

با قرار دادن دو مؤلفه اصلی حق به شهر در هر یک از سطوح امر شهری می‌توان به ابعاد سه‌گانه‌ی هر مؤلفه دست یافت. ابعاد مؤلفه‌ی اختصاص دهی شهر به خود (حق استفاده مناسب از فضای شهری) عبارت‌اند از:

29. Dominance

30 -Harvey

31 - Lelandais

32 - Fawaz

33 . Right to Participation

34 - Fenster

سهم فیزیکی: لوفور به این مسئله توجه کرده است که علاوه بر تقسیم‌بندی‌های صرفاً فضایی، امکان ایجاد دسته‌بندی فضایی-زمانی در به‌کارگیری فضاهای شهری قابل انجام است. ایجاد محدودیت زمانی در استفاده از خدمات شهری مانع بهره‌مندی شهروندان و مانع تحقق اختصاص دهی شهر به خود است (رهبری، 1391: 56).

کنترل و مالکیت فضا: کنترل و مالکیت در دیدگاه لوفور مفهومی اقتصادی-سیاسی است. با توجه به ریشه‌های مارکسیستی نگرش لوفور، اقتصاد تعیین‌کننده سیاست شهری نیز هست. لوفور و پس از او ساندرز³⁵ (1989)، کاستلز³⁶ (1980) و هاروی و مری فیلد (1391) به مسئله کنترل و مالکیت فضا توجه کرده‌اند.

سرزندگی شهری: لوفور سرزندگی شهری را در قالب سه متغیر امنیت، ارتباطات و تفریح می‌داند (لوفور، 1991). درحالی‌که جرائم بیشتر توسط مردان روی می‌دهد و قربانیان آن عموماً مردان هستند (گوتدینر، 1390: 287). احساس ناامنی پدیده‌ای است که بیشتر در زنان مشاهده می‌شود (گرید³⁷، 1994).

ابعاد مؤلفه مشارکت در نظریه حق به شهر لوفور عبارت‌اند از:

تصمیم‌گیری شهری: تصمیم‌گیری‌های کلان‌شهری در چهارچوب اقتصاد سیاسی نظام سرمایه‌داری و توسط سران سرمایه که عموماً سران سیاست نیز هستند صورت گرفته است (کوهن و ولپ³⁸، 1978). جنسیت نیز عامل تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به آن محسوب می‌شود.

سازمان‌دهی شهری: سازمان‌دهی شهری در ادبیات لوفور جایگاه عمده‌ای دارد. او اگر چه به مکاتب تفسیری که تعبیرهای نمادین از شهر و بدنه‌ی شهری دارند، علاقه‌ای ندارد اما نوع سازمان‌دهی و طراحی شهری را در نگرش شهروندان و فراگردهای زندگی روزمره آنان دخیل و تأثیرگذار می‌داند (لاریمور³⁹، 1978؛ هیفورد⁴⁰، 1974).

تولید فضا/حق شهروندیت شهری: این مفهوم نقشی کلیدی در نظریه لوفور (1991) دارد و در کتابی با همین عنوان مورد بحث قرار گرفته است. آن چه از لوفور تحت عنوان تولید فضا یاد می‌کند فعالیت سیاسی در بازپس‌گیری شهر برای شهروندان از نظامی است که بر پایه‌ی افزایش مصرف شهروندان و سوددهی بیشتر شهر را از آن خود کرده است. این مفهوم اشاره به حرکتی فردی و سیاسی باری از آن خود کردن شهر و فضاهای آن دارد. تأکید لوفور بر اهمیت نقش فضا در تولید آهنگ روزمره زندگی و باز تولید روابط اجتماعی، رویکردی به حقوق شهروندی را پدید می‌آورد که در آن ساکنان شهر می‌بایست نقش‌آفرینان و ذی‌نفعان اصلی در تولید فضای شهری باشند.

پیشینه تحقیق

ابریلینک⁴¹ در مقاله خود با عنوان (جوامع زیست پذیر برای افراد معلول و ناتوان)، جوامع باید برای زندگی بهتر افراد دارای معلولیت اقداماتی انجام دهند. این گزارش توسط شورای ملی معلولین در دسامبر 2004 منتشر شد. شورای ملی معلولیت یک آژانس فدرال مستقل است که به رئیس جمهور و کنگره توصیه‌هایی می‌کند تا کیفیت زندگی همه آمریکایی‌های دارای معلولیت و خانواده‌های آنها را افزایش دهد. گزارش کامل، تحت عنوان جوامع قابل زندگی برای بزرگسالان دارای معلولیت، شامل نمونه‌های متعددی از جوامعی است که زندگی خود را برای معلولان بهبود بخشیده است.

35. Saunders

36. Castells

37 - Greed

38 - Kuhn & Wolpe

39 - Larimore

40 - Hayford

41 - Oberlink

نر بلکایالی⁴²(2019)، در مقاله ای با عنوان (موانع جسمی و اجتماعی برای کاربران معلول پارکهای شهری) بیان می کند بیش از یک میلیارد نفر در جهان از نوعی معلولیت رنج میبرند که بر کیفیت زندگی آنها تأثیر میگذارد. برخی از افراد بسته به نوع ناتوانی خود، معایب فیزیکی یا اجتماعی را تجربه می کنند. معایب اجتماعی ناشی از سیاست های مدنی است که نیازهای افراد معلول را در نظر نمی گیرد.

ترساشیم و کلارک⁴³(2021)، در مقاله خود با عنوان (فقدان خطرناک دیدگاه های معلولیت در تحقیقات برنامه ریزی)؛ به اصول برنامه ریزی برای این افراد شامل مسکن، حمل و نقل؛ کاربری زمین، خط مشی و طراحی شهری اشاره می کند. و خواستار مشارکت این افراد در فرآیندهای برنامه ریزی و تصمیم گیری شد.

کنفرانس جوامع ما در 2021، کنفرانس معلولیت و ساخوردگی⁴⁴، این کنفرانس با موضوع پیری و معلولیت با کمک مالی بنیاد SCAN پشتیبانی می شود. این همایش سیستم هماهنگ و آسان خدمات با کیفیت بالا را برای افراد مسن و معلول پیش بینی می کند که عزت و استقلال را این افراد را حفظ کند.

اسلامی(1396)، در پایان نامه خود با عنوان (برنامه ریزی شهری برای ایجاد شهر دوستدار سالمند)، نتایج تحقیق حاضر در بعد جمعیت حاکی از افزایش چشمگیر جمعیت سالمند در شهر اردبیل بود. به طوری این جمعیت در سال 2051 به بیش از چهار برابر خواهد رسید و همچنین در تحلیل شاخصهای شهر دوستدار سالمند در شهر اردبیل، تنها شاخص ارتباطات و اطلاعات وضعیت قابل قبولی نسبت به سایر شاخصها داشت و 2 شاخص دیگر به ترتیب شاخص حمل و نقل، مشارکت اجتماعی، مسکن با سلامت و بهداشت، تکریم و تلفیق و اجتماعی، مشارکت در امور مدنی و اشتغال، فضای بیرونی و ساختمانها پایینتر از میانگین به دست آورده اند.

خزایی و همکاران(1397)، در مقاله خود با عنوان (تحلیلی بر شهر دوستدار معلول)، هدف این تحقیق بررسی و تحلیل مبانی علمی شهر دوستدار معلول است که می تواند سرآغازی باشد برای توجه هر بیشتر به این موضوع مهم در طراحی و برنامه ریزی شهری کشورمان. روش تحقیق؛ توصیفی و تحلیلی می باشد که با تکنیک کتابخانه ای مطالب گردآوری شده است. در پایان باید اشاره شود که هنوز به شکل کامل و جامعی مدیریت شهری کشورمان برنامه ریزی و طراحی شهر دوستدار معلول را نتوانسته پیاده کند و در نتیجه نیاز این قشر از جامعه در فضاهای شهری مغفول مانده است.

باصولی(1399)، در مقاله خود با عنوان (منظر شهری دوستدار معلول، رویکرد منظرین در محیط شهر مقصد گردشگری)، حکایت از آن دارد که منظر شهری دوستدار معلول، به عنوان یک مقصد گردشگری، می تواند با راهبردهای مناسب سازی، دسترسی، توانبخشی، برابری فرصت ها، کیفیت، جلوگیری از طرد اجتماعی و ایجاد جاذبه های خاص معلولین شکل گیرد. این راهبردها سبب می شود مشارکت معلولین در گردشگری بیشتر شده و انتخاب شهر به عنوان مقصد گردشگری در اولویت قرار

42 - Nur Belkayah

43 - Terashima and Clark

44 - 2021 OUR COMMUNITY: AN AGING & DISABILITY CONFERENCE

گیرد. هریک از این راهبردها شامل سیاست‌ها و اقداماتی است که باعث می‌شود شهر بستر مناسبی برای گردشگر معلول قلمداد شود.

رضایی وحج فروش (1399) در مقاله خود با عنوان (ارزیابی مطلوبیت طراحی فضاهای مسکونی برای معلولان جسمی- حرکتی با رویکرد شهر دوستدار معلولان (مطالعه موردی: شهر یزد) بیان می‌دارد که بین میزان درآمد افراد معلول، مدت اقامت آنها در فضاهای مسکونی، و سطح زیربنای محل سکونتشان با سطح رضایت این افراد رابطه معناداری وجود ندارد؛ اما بین رعایت استانداردهای لازم در فضای سکونت با سطح رضایت معلولان رابطه برقرار است. تحلیل رگرسیونی نیز نشان می‌دهد رعایت استانداردها در فضای سکونت اولویت اول را در رابطه با سطح رضایت معلولین دارد و سطح زیربنای مسکونی، درآمد، و مدت اقامت به ترتیب اولویت دوم، سوم، و چهارم را دارا می‌باشند. در نهایت، میتوان نتیجه‌گرفت مطلوبیت طراحی فضاهای مسکونی برای معلولان جسمی- حرکتی میتواند به ایجاد شهر دوستدار معلولان در سطح شهر یزد منجر شود.

یاری حصار و همکاران (1399)، در مقاله خود با عنوان (ارزیابی مناسب سازی فضاهای شهری برای معلولان و افراد کم توان جسمی- حرکتی مطالعه موردی: شهر اردبیل)، نتیجه می‌گیرد که در متغیر جنسیت بین میانگین نظری دو گروه مردان و زنان در خصوص ارزیابی رضای تمندی معلولان از مناسب سازی است، رابطه معنی داری بین نظرات دو گروه زن و مرد وجود دارد. نتایج به دست آمده از مطالعه حاکی از آن است که با توجه به اقدامات صورت گرفته به منظور مناسب سازی بخش مرکزی شهر اردبیل، شرایط کالبدی، اجتماعی- اقتصادی، وضعیت مبلمان شهری و مدیریت کنونی قادر به رفع نیازهای معلولان به شکل شایسته نیست.

با عنایت به مروری بر نتایج ادبیات می‌توان اظهار نمود در سابقه پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه موضوعی پژوهش حاضر اگر چه از جنبه‌های مختلف به آن (توسعه پایدار، کیفیت زندگی و غیره) مورد بررسی قرار گرفته است، اما به لحاظ محتوایی و به کارگیری زیست‌پذیری در ارتباط با تئوری حق به شهر آن را از تحقیقات پیشین متمایز می‌سازند. لذا اهمیت بررسی این موضوع را میتوان در دو محور عمده خلاصه نمود: ارزش نظری و ارزش عملی. ویژگی نظری این مطالعه کمک به پیشرفت تخصصی و افزودن بر ادبیات علمی موضوع و برنامه ریزی زیست‌پذیری شهری با تاکید بر توانمند سازی معلولان می‌باشد. ارزش عملی پژوهش نیز به نوبه خود در تغییر، بهبود و اصلاح روش‌ها و الگوهای مواجهه با استاندارد سازی فضای شهری در چارچوب توانمند سازی معلولان خواهد بود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی - تحلیلی بوده و به لحاظ قلمرو زمانی مقطعی حاضر⁴⁵ محسوب می‌شود. با توجه به ماهیت موضوع از ادبیات مختلف با استفاده از کلیدواژگان معلولین شهر دوستدار معلول، زیست‌پذیری و با جستجو در سایتهای معتبر پابمد⁴⁶، ساینس دایرکت⁴⁷، اسکوپوس⁴⁸، گوگل اسکالر⁴⁹، پروکوئست⁵⁰ و

45- Cross sectional

46 - PubMed

47- ScienceDirect.com

48 - Scopus

همچنین معروفترین پایگاه های داده های داخلی یعنی پایگاه جهاد دانشگاهی، ایرانمدکس، مگیران بررسی ها انجام شد. همچنین تحقیق حاضر مبتنی بر روش مشاهده میدانی منطبق است. از این منظر روش پیمایشی در مطالعه حاضر مبتنی بر مصاحبه با افراد خبره در حوزه معلولین خواهد بود، چرا که مصاحبه چهره به چهره یکی از انعطاف پذیرترین استراتژی های پیمایشی برای یافتن معانی (Clifford & valentine, 2010: 82)، و برای بررسی نگرش ها، باورها و تجربه های واقعی جامعه مورد مطالعه استفاده می شود (منصوریان، 1393: 92). ابزار تحقیق مبتنی بر پرسشنامه نیمه ساختار یافته خواهد بود، زیرا این ابزار مهم تحقیق و تفحص در جمع آوری اطلاعات درباره مشخصات، رفتارها، نگرش ها، و تصویرهای ذهنی افراد، برای فهمیدن رفتار پیچیده و تعاملات اجتماعی، لایه های پنهان فضایی- اجتماعی که در امار و اطلاعات رسمی و منتشر شده یافت نمی شود؛ از این منظر پرسشنامه ها در قلب هر تحقیق پیمایشی است (Clifford & valentine, 2010: 78). لازم به ذکر است برای نمونه خبره محور بنا بر یافته های محققان هیچ محدودیتی وجود ندارد (Baby, 2013) و فرمول و حد مطلوب خاصی نیز برای آن تعیین نشده است (Melillo, 2016 & Pecchia). بسته به هدف دلفی، وسعت، زمان جمع آوری داده ها و منابع در دسترس، تعداد شرکت کنندگان معمولاً بین 15 تا 50 نفر برآورد می شود (Windle, 2004)، که در پژوهش حاضر از تعداد 35 متخصص در دسترس و آشنا با به مسائل معلولین استفاده گردید. بنابراین مؤلفه ها و ابعاد نظریه حق به شهر بر اساس گویه های منتخب شهر دستار معلولین ارزیابی شده اند. جهت تبیین عملکرد عوامل موثر بر توانمندسازی معلولین در شهرستان مهر، از نرم افزار Mental Model و تحلیل عامل تأییدی استفاده شده است. بدین منظور جهت جمع آوری اطلاعات از دو روش کتابخانه ای و میدانی بهره برده شده است، و برای اندازه گیری داده ها از پرسشنامه به دو صورت خبره برای Mental Model و عمومی (جامعه معلولین) برای تحلیل عامل تأییدی با استفاده از Smart Pls و Spss استفاده شده است، بدین صورت که برای پرسشنامه خبرگان از 35 متخصص و برای پرسشنامه عمومی (از معلولین) بر اساس فرمول کوکران با مقدار خطای 0/05 برای جامعه آماری 2149 نفر، 325 نفر به عنوان نمونه انتخاب شده است. لازم به ذکر است که برای اطمینان از روایی سنج، پرسشنامه برای 5 تن از اساتید متخصص ارسال و پس از دریافت نظرات اصلاحی خبرگان، پرسشنامه تدوین شده است و جهت اطمینان از پایایی داده های کمی پژوهش، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده است، که مقدار آن بالای 70 درصد گزارش شد.

جدول 2- شاخص های ارزیابی پژوهش

مؤلفه ها	ابعاد	گویه ها	مأخذ سنجها
حق استفاده مناسب از فضاهای شهری	سهام فیزیکی (A)	ایمنی و راحتی حمل و نقل عمومی برای معلولین	فروغمند اعرابی و کریمی فرد، 1394
		وجود علائم راهنمای واضح و روشن در فضاهای عمومی	
		تعبیه امکانات ویژه حمل و نقل معلولین	شرقی و همکاران، 1395
		افزایش سرانه فضاهای سبز و پیاده روها به صورت محله ای	نعمتی و آقا بخشی، 1391
		تعبیه صندلی های مناسب معلولین در معابر شهری	نعمتی و آقا بخشی، 1391؛ شرقی و همکاران، 1395
	کنترل و مالکیت فضا (B)	ایجاد امکانات مناسب معلولین در سر ویس های بهداشتی عمومی	
		ایجاد سطوح شیب دار در کنار پله ها در معابر شهری	
		عریض سازی پیاده روها برای عبور و مرور ایمن معلولین	
		تعبیه امکانات ورزشی خاص معلولین در بوستان های سطح شهر	
		مناسب کردن زیرساخت ها و کف پوش ها پیاده روهای معابر شهری	
کنترل و مالکیت فضا (B)		جذب معلولین به مشارکت در تصمیمات و برنامه های شهری	نعمتی و آقا بخشی، 1391
		مشارکت فعال معلولین در جلسات و مراسم	نظم فر و همکاران، 1396؛
		طراحی برخی فعالیت های داوطلبانه برای معلولین	فروغمند اعرابی و کریمی فرد، 1394
		توانایی معلولین در دسترسی به مسکن مناسب	
		در نظر گیری تسهیلات لازم برای معلولین برای امکان ایجاد تغییرات در خانه	

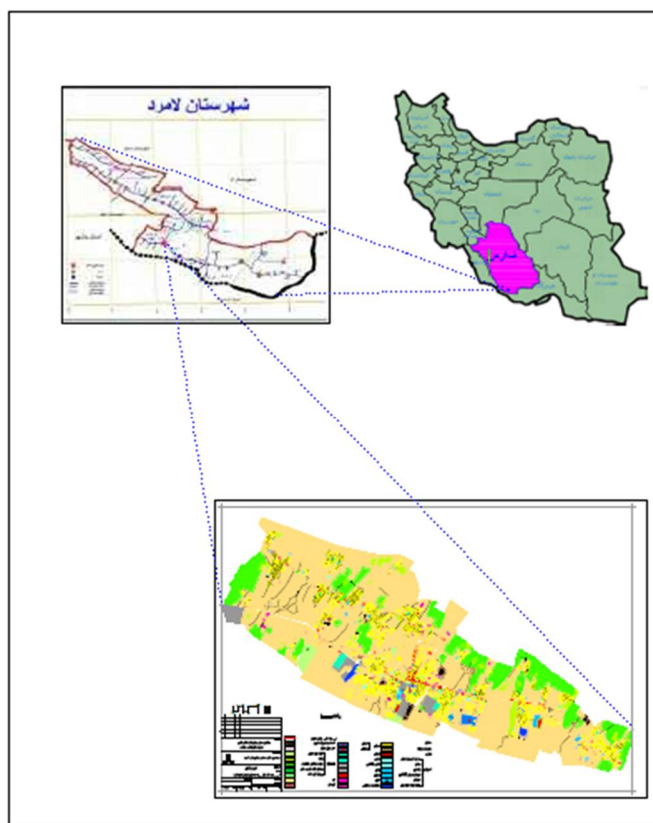
	تسهیل فرایند حضور معلولین در مناسبت های شهری		
	تجهیز مراکز و فضاها شهری به تجهیزات مورد نیاز معلولین		
	مغرون به صرفه سازی حضور معلولین در شهر		
	ایجاد زمینه های همکاری معلولین در امور شورایی محلات شهرها		
	شنیدن صدای معلولین		
زرقانی و همکاران، 1394؛ شرقی و همکاران، 1395؛ نظم فر و همکاران، 1396؛	وجود کلوپ ها و مراکز مخصوص ورزش معلولین به اندازه کافی		
	تخفیف استفاده از خدمات فرهنگی، هنری، ورزشی و اجتماعی در مراکز دولتی		
	مانند فرهنگسراها، کتابخانه ها و سینماها		
	میزان دسترسی عمومی و گسترده به کامپیوتر و اینترنت در مکان های عمومی		
	و دولتی		
	تعبیه علائم لازم برای تسهیلات و خدمات موجود در اطراف محل زندگی		
	معلولین		
	وجود تلفن مشاوره معلولین		
	ارائه اطلاعات در مورد نرم افزارها و خدمات با حروف چاپی و بزرگ و		
	تصاویر و متون بصری و سرفصل های روشن و ساده برای معلولین		
	برگزاری مسابقه ورزشی بین معلولین		
	وجود مربی های ورزشی خاص، با انواع بازی های مناسب معلولین در پارک ها		
	ایجاد امنیت بیشتر در بوستان ها و معابر شهری		
نعمتی و آقا بخشی، 1391؛	تأمین روشنایی مناسب معابر در شب		
فروغمند اعرابی و کریمی فرد، 1394 یغفوری و همکاران، 1393	میزان احساس بی قدرتی (تصور از خویشتن)	تصمیم گیری شهری (C)	
حسین زاده و فدائی ده چشمه، 1391	توانمندسازی شهروندان		
فخرایی و مرزی، 1396؛ یغفوری و همکاران، 1396	عضویت در انجمن ها و سازمان های داوطلبانه شامل سازمان های غیردولتی و		
	اجتماعی (بسیج، گروه های صنفی، گروه های هنری و ...)		
	نظارت بر فعالیت های شهرداری		
	اطلاع رسانی مسائل و مشکلات شهر		
	انتقاد از عملکرد مسئولین شهری		
	انسجام و همدلی با مسئولین		
	ایجاد روحیه همدلی و وفاق در جامعه		
علیزاده و همکاران، 1392	مشارکت شهروندان در انتخابات و جلسات شورای اسلامی شهر		
	مشارکت شهروندان در انتخابات و جلسات شورای اسلامی محلات		
حسین زاده و فدائی ده چشمه، 1391	رضایت شهروندی از بهداشت محیط شهری	تولید فضا/حق شهروندی شهری (D)	مشارکت
	رضایت شهروندی از زیباسازی محیط شهری		
	رضایت شهروندی از فعالیت های عمرانی		
	رضایت شهروندی از تسهیلات		
	رضایت شهروندی از امکانات ارائه شده		
	رضایت شهروندی از رفاه اجتماعی		
	اعتماد مردم نسبت به قول و قرار مسئولان		
	عملکرد شهرداری در زمینه امور فرهنگی		
	عملکرد شهرداری در زمینه امور ورزشی		
	عملکرد شهرداری در زمینه امور تأمین ایمنی شهروندان		
حسین زاده و فدائی ده چشمه، 1391	جلسه پیرامون امور شهر با همراهی شهروندان		
	تقدیر از شهروندان برتر		
فخرایی و مرزی، 1396	تمایل شهروندان به انجام فعالیت های عمرانی (ایجاد میدان، خیابان، مدرسه و ...)		
	تمایل شهروندان به انجام فعالیت های مربوط به محیط زیست (ایجاد فضای سبز،		
	جنگل کاری و ...) در سطح شهر		
	تمایل شهروندان به انجام فعالیت های مربوط به خدمات شهری (نظافت شهری،		
	دفع زباله و ...) در سطح شهر		
	تمایل شهروندان به انجام فعالیت های مربوط به رفاه شهری (ایجاد فرهنگسرا،		
	کتابخانه و ...) در سطح شهر		
	تأمین مالی هزینه انجام طرح های شهری (کمک مالی) از سوی شهروندان		

	تأمین نیروی انسانی (کمک فکری) از سوی شهروندان		
علیزاده و همکاران، 1392	توجه به امور محله از سوی شهروندان		
	گزارش، پیشنهاد، انتقاد و یا تشکر شفاهی و یا کتبی درباره مدیریت شهری از سوی این افراد		

مأخذ: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، 1400

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان مهر با مساحت 2354 کیلومتر مربع بین مدارهای 52 درجه و 45 دقیقه عرض شمالی و 27 درجه و 42 دقیقه عرض جنوبی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است و در منتهی الیه جنوبی استان فارس در فاصله 500 کیلومتری از مرکز استان واقع گردیده است. از غرب به شهرستان جم و ریز در استان بوشهر، از شمال و شرق به شهرستان لامرد و از جنوب به منطقه ویژه اقتصادی پارس جنوبی منتهی می‌شود. از لحاظ تقسیمات کشوری این شهرستان دارای 4 بخش، 8 دهستان، 3 شهر و 123 روستا می‌باشد (جاسمی، 1395: 21). از لحاظ تقسیمات کشوری طبق نقشه 1-1 شهرستان مهر دارای چهار بخش - مرکزی-گله دار- وراوی- اسیر و مجموعاً دارای 4 شهر و 124 روستا می‌باشد (برزگر، 1392: 28). طبق سر شماری سال 1395 جمعیت کل شهرستان بالغ بر 64827 نفر جمعیت سکونت دارند (سرشماری نفوس و مسکن، 1395).

نقشه (یک): موقعیت شهرستان مهر در استان فارس

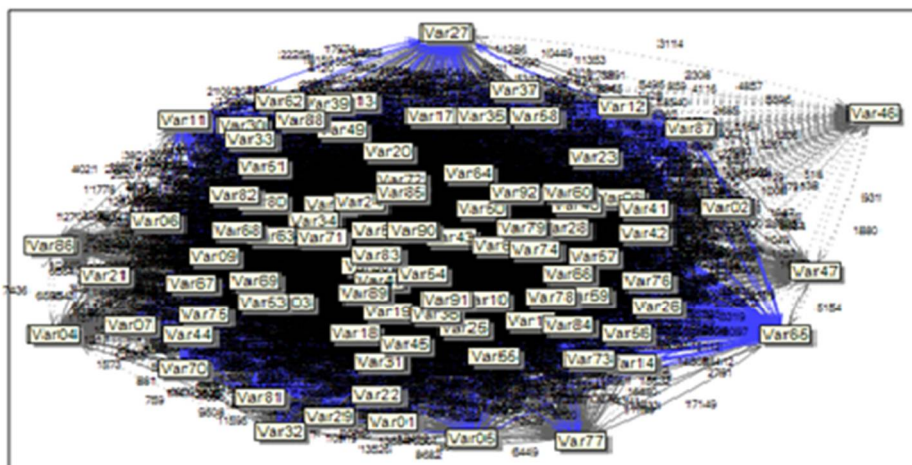
یافته‌ها و بحث

بررسی عملکرد با استفاده از Mental Model

تحقیق حاضر سعی در بررسی شناسایی عوامل موثر بر زیست پذیری شهری با تاکید بر توانمند سازی معلولان داشته است. بدین جهت پس استخراج شاخص‌ها برای تبیین اثرات شناسایی عوامل موثر بر زیست پذیری تاکید بر توانمند سازی معلولان از نرم افزار منتال مدل استفاده شده است. به این منظور ماتریس اثرات شاخص‌ها بر همدیگر در راستای شناسایی عوامل موثر بر توانمند سازی معلولان، از نظر خبرگان استفاده شده و از آنان خواسته شده است تا اثرات عوامل بر همدیگر را با قرار دادن اعداد بین 1 و 1- ارزش گذاری نمایند و می‌توان گفت که عدد 0 تا 1 به معنی این است که یک عامل باعث افزایش عامل دیگری می‌شود و عدد 1 بیانگر اثرگذاری شدید عامل در افزایش عامل متقابل است و اعداد بین 0 تا 1- به معنی این است که یک عامل باعث کاهش عامل متقابل می‌شود و عدد 1- نشان دهنده اثر کاهنده اثر کاهنده شدید بر عامل متقابل است (Rasoli et al, 2021). پس از دریافت نظر از خبرگان، ماتریس دریافتی در قالب مدل اثرات عوامل در نرم افزار Mental Modeler ترسیم شده و وضعیت‌های مختلف در مدل پیاده سازی شد تا عوامل کلیدی استخراج گردند. در تحقیق حاضر 39 اثر موردسنجش قرار گرفته اند که دارای 854 رابطه به صورت تأثیرگذار و تأثیرپذیری در سطوح 1- تا 1+ بوده است که میزان تراکم به میزان 0.6 درصد بوده است، تلاش برای توانمندسازی معلولین در شهرستان مهر استان فارس باعث توجه به چندین فاکتور کلیدی (حق استفاده مناسب از فضاهای شهر (سهم فیزیکی (A) و کنترل و مالکیت فضا (B)) و حق مشارکت (تصمیم گیری شهری (C) و تولید فضا/حق شهروندی شهری (D)) شده است. چنانکه نمودار نشان می دهد همه موارد ذکر شده بر توانمندسازی معلولین تأثیر گذارده و باعث خلق فضای زیست پذیر شهری شده تا ضمن ایجاد محیط دلپذیر برای افراد معلول، محیطی بدون مانع، قابل دسترس فراهم گردد

جدول 2. بررسی رابطه میان شاخص‌ها در محیط منتال مدل

شاخص	درون داد	بیرون داد	مرکزیت	شاخص	درون داد	بیرون داد	مرکزیت
39	9/21	5/6	14/81	3	4/58	6/87	11/45
20	7/6	3/33	10/93	24	4/5	3/48	7/98
31	7/5	2/2	9/7	4	4/49	6/81	11/3
13	7/4	4/82	12/22	34	4/4	1/9	6/3
15	7	2/6	9/6	35	4/3	2/5	6/8
5	6/8	5/17	11/97	30	4/1	10/1	14/2
14	6/6	3/52	10/12	8	4/1	9/3	13/4
26	5/9	8/4	14/3	1	4/09	8/01	12/10
33	5/82	9/9	15/72	10	4/03	1/8	5/83
16	5/75	8/28	14/03	37	3/87	5/68	9/55
25	5/7	3/4	9/1	11	3/8	2/3	6/1
21	5/6	5/26	10/86	9	3/71	1/7	5/41
38	5/5	4/1	9/6	19	3/53	1/6	5/13
29	5/44	2/4	7/84	36	3/52	2/42	5/94
6	5/3	3/32	8/62	23	3/16	7/54	10/7
32	5/2	10/3	15/5	18	3/03	10	13/03
12	5/2	4/02	9/22	17	2/8	1/27	4/07
22	5/18	2/5	7/68	7	2/31	3/22	5/53
2	4/9	4/32	9/22	28	1/72	9/8	11/52
27	4/9	2/8	7/7				

..... تأثیرات خیلی ضعیف
 — تأثیرات ضعیف
 — تأثیرات متوسط
 — تأثیرات نسبتاً قوی
 — تأثیرات خیلی قوی

شکل 2 اثرگذاری مولفه‌های موثر بر توانمند سازی معلولین با استفاده از منتال مدل

مقادیر گرایش به مرکز و پراکندگی سوالات

یکی از شیوه‌های تلخیص (خلاصه کردن) داده‌های تحقیق حاضر استفاده از شاخص‌های گرایش به مرکز و پراکنده بوده است. در تحقیق حاضر بنابر نظر پاسخگویان، بخش کنترل و مالکیت فضا (B) برای معلولین نسبت به دیگر بخش‌ها در اولویت بوده است. در این چارچوب نتایج حاصل از بررسی نظرات پاسخگویان در طیف لیکرت نیز بیانگر تغییرات سهم فیزیکی فضا برای اقشار معلول در حد متوسط رعایت شده است.

جدول 3. گرایش به مرکز و شاخص پراکندگی

		a	b	c	d
N	Valid	325	325	325	325
	Missing	0	0	0	0
میانگین		2/6184	3/4572	3/6513	3/4013
انحراف از میانگین		0/62335	0/33874	0/81859	0/73804
دامنه تغییرات		2	2	3	2

جدول 4. وضعیت مولفه‌ها در طیف لیکرت (به درصد)

	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
سهم فیزیکی (A)	0	6/7	46/7	45/7	0
کنترل و مالکیت فضا (B)	0	60/9	24	15/1	0
مشارکت در تصمیم‌گیری شهری (C)	13/2	47/7	30/3	8/9	0
تولید فضا/حق شهروندیت شهری (D)	0	0	55/3	29/6	15/1

قابلیت داده‌ها برای تحلیل و دسته‌بندی صحیح

برای دستیابی به این نکته که شاخص‌ها قابلیت تحلیل موضوع را دارند و به‌طور صحیح دسته‌بندی شده‌اند از تحلیل عامل تأییدی در Spss استفاده شده‌اند، برای این منظور از معیار Kmo و آزمون بارتلت استفاده شده است که نتایج حاصل مشخص می‌سازد که نمونه انتخابی و شیوه تفکیک عوامل جهت بررسی مناسب می‌باشند.

جدول 5. مقدار و بارتلت Kmo محاسبه شده

پیش فرض	مقدار مشاهده شده	ملاک	نتیجه
شاخص Kmo برای سنجش مناسب بودن نمونه	0/76	بیش از 70%	تائید
آزمون بارتلت برای سنجش درست بودن تفکیک عامل‌ها	مقدار خی دو	-	-
	درجه آزادی	-	-
	سطح معنی‌داری	0/000	کمتر از 0/05
تائید	0/000	کمتر از 0/05	تائید

بررسی تائید یا رد عملکرد زیست پذیری فضای شهری در توانمندسازی معلولین در محیط SMART PLS

روایی و پایایی

در مدل‌سازی معادلات ساختاری، قبل از هر چیز لازم است اعتبار و سازگاری درونی شاخص‌های پژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیب محاسبه گردند. که در تحقیق حاضر از هر دو معیار استفاده شده است. در این چارچوب برای تائید روایی همگرا لازم است که سه اصل کلی رعایت گردند؛ مقدار AVE بزرگتر از 0/5، پایایی ترکیبی (CR) از 0/070 بزرگتر باشد، همچنین CR از AVE بزرگتر باشد (غفوریان شاگردی و همکاران، 1397).

$$CR > 0.7$$

$$CR > AVE$$

$$AVE > 0.5$$

جدول 6. ضرایب پایایی ترکیب و روایی همگرا

مؤلفه	شاخص	آلفای کرونباخ	پایای ترکیبی	مقدار واریانس AVE
سهم فیزیکی (A)	A	0.98	0.98	0.85
کنترل و مالکیت فضا (B)	B	0.95	0.96	0.75
مشارکت در تصمیم‌گیری شهری (C)	C	0.98	0.95	0.88
تولید فضا/حق شهروندی شهری (D)	D	0.98	0.99	0.90

همچنین در رابطه با روایی و اگر باید اذعان داشت که میزان مجذور AVE برای هر یک مؤلفه‌ها باید بیشتر از همبستگی محاسبه‌شده بین متغیرها باشد. در تحقیق حاضر مقدار مجذور محاسبه‌شده برای هر مؤلفه بیشتر از همبستگی سایر متغیرها بوده است و روایی و اگر تأیید می‌گردد.

جدول 7 همبستگی بین متغیرهای پنهان

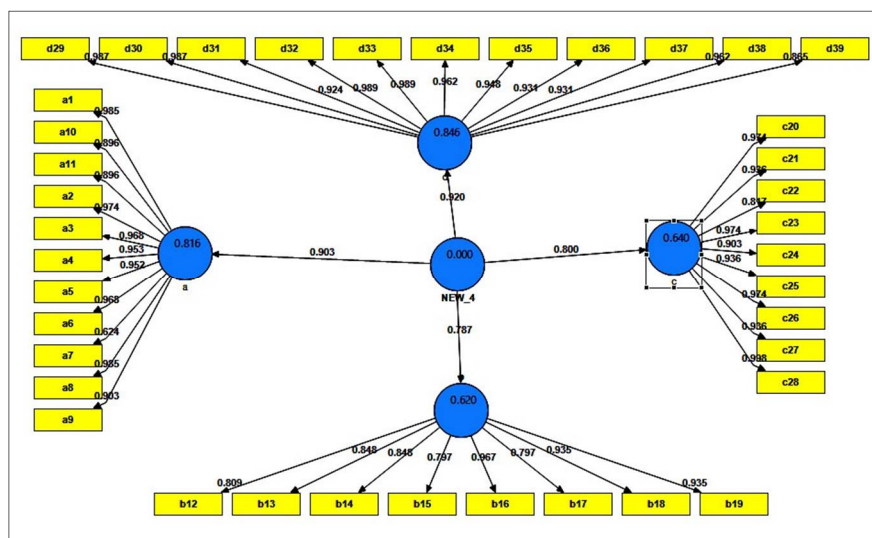
	a	b	c	d
a	0/92			
b	0/44	0/87		
c	0/46	0/93	0/94	
d	0/95	0/48	0/50	0/95

مقدار معنی‌داری

در نرم‌افزار SMART-PLS ارزش t بیانگر معنی‌دار بودن اثر متغیرها بر هم است، به طوری که اگر مقدار t بیشتر از 1/96 باشد، بیانگر اثرگذاری مثبت است و اگر بین 1/96+ تا 1/96- باشد، اثر معنی‌داری وجود ندارد و اگر کوچکتر از 1/96- باشد، بیانگر معنی‌داری بودن منفی است. نتایج بررسی متغیرهای تحقیق بیانگر مقادیر بیشتر از 1/96 برای همه متغیرها بوده است. این مسئله بیانگر معنی‌داری همه متغیرها با ضرایب بالا بوده است. بر اساس یافته‌های تحقیق بیشترین ضریب معنی‌داری در میان مؤلفه‌ها مربوط به بعد تولید فضا/حق شهروندیت شهری بوده و در مقابل مشارکت در تصمیم‌گیری شهری کمترین ضریب را داشته‌اند. همچنین در سطح شاخص‌ها، رضایت شهروندی از رفاه اجتماعی، انسجام و همدلی با مسئولین و میزان احساس بی‌قدرتی (تصور از خویشتن) بیشترین ضریب معنی را داشته‌اند.

عملکرد مؤلفه‌ها

عملکرد مؤلفه‌ها بیانگر جایگاه شاخص‌ها در سنجش متغیر می‌باشد که مقدار ایده‌آل آن بالاتر از 40 درصد است، در صورتی که مقدار آن کمتر از 40 درصد گزارش شود باید در ارزیابی آن تجدیدنظر شود. ارزیابی بارهای عاملی تحقیق حاضر نشان‌دهنده بارهای عامل بیشتر 60 درصد برای همه شاخص‌ها بوده است، همچنین ضرایب مسیر مؤلفه‌ها که بیانگر شدت اثر است، بیشتر از 70% بوده‌اند که نشان‌دهنده رابطه قوی زیست‌پذیری فضای شهری در رابطه با توانمندسازی معلولین بوده است.

شکل 4 عملکرد مؤلفه‌ها

آزمون نیکو برازش

در مدل معادلات ساختاری بعد از بررسی و تأیید سطح معنی‌داری متغیرها لازم است کیفیت مدل درونی یا ساختاری ارزیابی شود. کیفیت مدل ساختاری به معنای آن است که آیا متغیرهای مستقل (برون‌زا) توانایی پیش‌بینی متغیرهای وابسته (درون‌زا) را دارند یا خیر؟ در این ارتباط از شاخص اعتبار اشتراک واریانس تبیین شده (R^2)، توان پیش‌بینی مدل (Q)، قدرت مدل ساختاری (GOF) استفاده شده است. در این ارتباط R^2 و Q بیانگر برازش ساختاری و GOF برازش کلی مدل می‌باشند. لازم به ذکر است که R^2 و Q مربوط به متغیرهای پنهان می‌باشند، در مقابل GOF هم مربوط به متغیرهای پنهان و آشکار می‌باشد. در رابطه با اشتراک واریانس باید عنوان داشت، مقادیر ایده‌آل بزرگتر از 67 درصد می‌باشند و اما مقادیر بین 67 و 19 درصد در حد متوسط قرار می‌گیرند، ولی مقادیر کمتر از 19 درصد نشانگر میزان اشتراک واریانس خیلی کم است. نتایج حاصل از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که همه مؤلفه‌ها در محدوده ایده‌آل بوده‌اند و اشتراک واریانس بین مؤلفه در سطح بالای قرار داشته است. در رابطه با توان پیش‌بینی مدل (Q) نیز باید عنوان داشت که مؤلفه‌های دارای مقادیر 0/35 و بیشتر نشانگر مقدار ایده‌آل، و مؤلفه‌های دارای مقدار 0/35 تا 0/2 دارای وضعیت متوسط می‌باشند، اما مقادیر کمتر از 0/2 درصد توان خیلی کم در پیش‌بینی را نشان می‌دهند. یافته‌های حاصل از تحقیق حاضر بیانگر مقدار Q در حد ایده‌آل بوده است، بنابراین باید عنوان داشت که قدرت پیش‌بینی مؤلفه‌ها در زیست‌پذیری فضای شهری در توانمندی‌سازی معلولین در سطح بالای قرار داشته‌اند. در نهایت برازش کلی از مدل تحت عنوان GOF قرار دارد، این برازش جامع‌ترین شاخص برازش است. مقدار مطلوب حاصل از این برازش می‌بایست 0/36 و یا بیشتر باشد، در حالی که مقدار بین 0/36 و 0/1 درصد نشانگر وضعیت متوسط است، و مقدار کمتر از 0/1 درصد وضعیت نامطلوب را نشان می‌دهد. در تحقیق حاضر نتایج حاصل از برازش کلی 0/66 درصد بوده است که نشانگر وضعیت مطلوب است، بنابراین می‌توان عنوان داشت که بنا بر یافته‌های حاصل از سه برازش، زیست‌پذیری فضای شهری در سطح بالای باعث توانمندی‌سازی معلولین خواهند شد.

جدول 8. آزمون نیکو برازش مؤلفه‌ها

GOF	Q ²	R ²	مؤلفه‌ها
0/66	0/68	0/81	A
	0/37	0/62	B
	0/55	0/64	C
	0/75	0/85	D

نتیجه گیری و پیشنهادات

مدتی است که جنبش مناسب سازی فضاهای شهری با هدف تردد آسان معلولین در ایران شکل گرفته که وضوح میتوان در چارچوب مصوبات، قوانین، مقررات و اقدامات انجام شده این موضوع رادرك نمود. با این وجود، همچنان بخش قابل توجهی از سطح شهرهای کشور همچنان نیازمند مناسب سازی به شکل مناسب و اصولی است؛ چرا که برخی اقدامات انجام شده به دلیل عدم رعایت برخی از استانداردها از کارایی چندانی برخوردار نبوده و نتایج مطلوب را به همراه نداشته است و بخشهایی که نیز که اقدامی به لحاظ مناسب سازی صورت نگرفته موجب شده تا افراد دچار کم- توان جسمی-حرکتی نتوانند از فضای شهری و به طور کلی فضاهای شهری و استفاده نمایند و خطراتی همواره آنها را تهدید نماید. نتایج این نوشتار نشان داد از جمله ملزومات رشد و توسعه جوامع، ایجاد بسترهای فضایی و کالبدی مناسب جهت استفاده همه اقشار جامعه از خدمات و امکانات عمومی، به منظور تحرک و جابجایی بهتر و دسترسی آسان تر در سطح شهر است. ناتوانان جسمی و معلولان، بخشی از افراد جامعه اند که همچون سایرین، نیازمند دسترسی و استفاده از امکانات و خدمات عمومی هستند. اما وجود برخی موانع و مشکلات در فضاهای عمومی شهری بویژه در معابر شهری، این فضاها را فاقد شرایط لازم برای برآورده ساختن نیازهای دسترسی افراد معلول نموده است. در فضاهای شهرستان مهر نیز همانند بسیاری از شهرهای کشور مشکلاتی وجود دارد که مانع از حضور و عبور معلولین این فضاها می شود. در اولین مرحله بعد کنترل و مالکیت فضا را به عنوان بستر اصلی توانمند سازی اقشار معلول تحت تأثیر قرار داده است. مدیریت و کنترل این سنخ از فضا، متأخر از اثبات مالکیت و به تبع آن، شناخت نوع مالکیت آن است. در مرتبه بعدی، بعد ف شراکت در تصمیم گیری شهری بوده که بیشترین اثرپذیری با درجه زیاد را پذیرفته است چرا که فراد دارای معلولیت غالباً از طیف گسترده حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بهره نمی برند و برای سالها حقوق این افراد نادیده انگاشته شده است. مشارکت برابر آنها؛ به معنی ایجاد شغل، آموزش، بهداشت، اطلاعات و سایر خدمات به همان گونه که برای دیگران است و برابر آنان می باشد. لذا می بایست پیش زمینه های اجتماعی موجود باشد تا افراد دارای معلولیت را قادر سازد به واسطه فرصتهای برابر برای زندگی و فعالیتهای خود در اجتماع، مستقل از موسسات خیریه و نهادهایی از این دست به سر برند. در مرتبه بعدی مؤلفه سهم فیزیکی و تولید فضا قرار اشته است که در زمینه تجهیزات شهری نیز مشکلات مهم ترین تجهیزات مورد استفاده شامل ایستگاه اتوبوس، تلفن عمومی، سطل زباله و صندوق پست، آب خوری و در نهایت علائم شهری و نورپردازی شناسایی و در نهایت ضوابط و توصیه های طراحی مناسب این تجهیزات بیان می شود و در طراحی و مناسب سازی تجهیزات به اصول برابری در استفاده، انعطاف پذیری و استفاده ساده که از اصول طراحی همه شمول است، چالشهای مورد اشاره بوده است. در پایان پیشنهادهایی به منظور بهبود ساختاری مدیریتی مناسب سازی فضاهای شهری

برای معلولان در شهرستان مهر ارائه می گردد. این پیشنهادها با توجه به یافته های این نوشتار و در انطباق با چرخه مدیریت اجرایی مناسب سازی و زیست پذیری فضای شهری برای معلولان، در بخش اصلاح ساختارها، اطلاع رسانی و آموزش تقسیم شده اند:

- تشکیل(ستاد برنامه ریزی مناسب سازی معلولان محیط شهری برای معلولان) با مشارکت کلیه نهادهای محلی دولتی و غیردولتی مربوط در شورای شهری به عنوان نهاد محلی سیاستگذاری، برنامه ریزی و نظارت برنامه ای مناسب سازی فضای شهری برای معلولان؛
- بازنگری و تدوین و اجرای سازوکارها و فرایندهای نظارت، پیگیری و ارزیابی عملکرد مناسب سازی فضاهای شهری برای معلولین از طریق ستاد اجرایی مناسب سازی فضاهای شهری
- نظارت سیاستی و برنامه ای دوره ای مناسب سازی فضاهای شهری برای معلولان توسط ستاد مناسب سازی فضاهای شهری برای معلولان
- بازنگری و اصلاح فرایند تخصیص اعتبار، تایید انجام کار و هزینه های مربوط با توجه به اصلاحات ساختاری
- انجام هماهنگی های بین دستگاههای محلی در پیشبرد اجرای برنامه ای مشترک مناسب سازی فضاهای شهری از طریق ستاد مناسب سازی فضای شهری برای معلولان.
- ارائه آموزش های برنامه ای در هماهنگی به معلولان و خانواده های آنها در خانه های فرهنگ محلات و فرهنگسراها توسط شهرداری با همکاری سازمان بهزیستی

The city is a social right and the role of urban space in producing the rhythm of daily life and reproducing social relations creates an approach to citizenship rights in which city dwellers must be the main actors and stakeholders in the production of urban space. In the meantime, the application of this research can reveal many of the challenges of the current city for the vulnerable sections of society and determine the extent of the current city deviating from the ultimate ideal of the city for them. In this regard, this study was conducted with the aim of applying the theory of the right to the city in assessing the viability of urban spaces for vulnerable groups (disabled community) in Mehr city of Fars province. The present study is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method. The survey method in the present study will be based on interviews with experts in the field of disability. To measure the data, a questionnaire was used in two forms: expert for Mental Model and general (community of the disabled) for confirmatory factor analysis using Smart Pls and Spss. There are problems in the cities of the country that prevent the presence and passage of the disabled in these spaces. In the first stage, it has affected the control and ownership of space as the main platform for empowering the disabled. The management and control of this type of space is later than the proof of ownership and, consequently, the recognition of the type of ownership. Next, it is the participatory dimension in urban decision-making that has received the most high impact, as people with disabilities often do not enjoy the full range of civil, political, social, cultural, and economic rights, and their rights have been ignored for years. Is. Equal participation with them; It means creating jobs, education, health, information and other services as it is for others and equal to them. Therefore, there should be social backgrounds to enable people with disabilities to live independently of charities and similar institutions through equal opportunities for living and working in the community. Next is the component of physical share and production of space. In the field of urban equipment, the problems of the most important equipment used include bus station, public telephone, trash and mailbox, drinking water, and finally urban signs and lighting, and finally criteria and Appropriate design recommendations for this equipment are expressed and the challenges mentioned in

designing and adapting the equipment to the principles of equality in use, flexibility and ease of use, which are universal design principles.

منابع و ماخذ

1. ابراهیم پور، مجید، 1393، جهان‌های ممکن: هائری له فور و حق به شهر، انسان‌شناسی و فرهنگ.
2. اسلامی، شهریار (1396)، برنامه ریزی شهری برای ایجاد شهر دوستدار سالمند؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، گروه برنامه‌ریزی شهری؛ دانشگاه محقق اردبیلی
3. باصولی، مهدی (1399)، منظر شهری دوستدار معلول، رویکرد منظرین در محیط شهر مقصد گردشگری؛ نشریه علمی منظر، دوره 12، شماره 52؛ پاییز 1399؛ صفحه 18-27
4. برزگر، اسماعیل (1392)، نقش اقلیم در فرسایش و رسوب‌گذاری سد تنگ مهر (استان فارس)؛ پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد؛ گرایش اقلیم در برنامه‌ریزی محیطی؛ دانشگاه لارستان.
5. بندرآباد، علیرضا، (1390)، شهر زیست‌پذیر، جستارهای شهرسازی، شماره 36، صص 86-88.
6. پریزادی، طاهر؛ مرادی، مهدی؛ ساکی؛ فاطمه، (1398)، تحلیل زیست‌پذیری در محله‌های بخش مرکزی شهرها (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهر بروجرد)، نشریه مطالعات شهری، دوره 8 (31)، صص 3-16.
7. جاسمی، محمد (1395)، تأثیر اقتتاد نفت و گاز بر توسعه شهری شهرستان مهر؛ پایان‌نامه درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت.
8. حاتمی نژاد، حسین؛ پوراحمد، احمد؛ نیازی، زیبا (1400)، سنجش ابعاد زیست‌پذیری و توسعه‌ی پایدار محله‌ای (نمونه‌ی موردی: محلات شهر سراب)، فصلنامه چشم‌انداز مطالعات شهری و روستایی؛ دوره 2؛ شماره 3؛ 1-17؛ بهار.
9. حیدری؛ محمدرضا (1395)، تحلیل زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهری (مورد پژوهی: بافت فرسوده بخش مرکزی شهر زنجان)؛ دانشگاه خوارزمی؛ دانشکده علوم جغرافیایی؛ گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری؛ رساله دکتری؛ دانشگاه خوارزمی.
10. خزایی، مصطفی؛ اماتی، مجتبی، داور پناه، مسعود (1397)، تحلیلی بر شهر دوستدار معلول؛ جغرافیا و روابط انسانی، دوره 1، شماره 3؛ صص 769-787
11. درگاه ملی آمار (1395)؛ آمارنامه شهرستان مهر، سرشماری نفوس و مسکن
12. دستیار، وحید؛ محمدی، اصغر (1397)، سنجش توانمندسازی معلولان جسمی (معلولان جسمی حرکتی، احشایی و حسی) در سال 1394 و عوامل مرتبط با آن (مطالعه مقطعی تحلیلی در استان کهگیلویه و بویراحمد)، نشریه توانبخشی، زمستان، دوره 19؛ شماره 4؛ صص 359-368.
13. رضایی؛ محمدرضا؛ حج‌فروش؛ شهاب‌الدین (1399)، رزیایی مطلوبیت طراحی فضاهای مسکونی برای معلولان جسمی- حرکتی با رویکرد شهر دوستدار معلولان (مطالعه موردی: شهر یزد)، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، دوره 25، شماره 4، زمستان؛ صص 1433-1452.
14. رفیعیان، مجتبی و نینا الوندی پور، 1395، مفهوم‌پردازی اندیشه حق به شهر؛ در جستجوی ملی مفهومی، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره 16، شماره 2، صص 47-25.

15. رهبری، لادن، 1391، احساس امنیت در فضاهای شهری و حق زنان، اولین همایش علمی پژوهشی زنان و زندگی شهری، شهرداری تهران.
16. زیاری، کرامت الله؛ کارآموزیان، حمید(1397)، تحلیلی بر شاخص های شهر دوستدار معلولین و توانخواهان؛ اولین همایش رقابت پذیری و آینده تحولات شهری؛ تهران - انجمن جغرافیا و برنامه ریزی شهری ایران؛ انجمن جغرافیا و برنامه ریزی شهری ایران
17. صبوری گرده، فاطمه(1399)، طراحی فضاهای شهری دوستدار سالمند و معلول(نمونه موردی: منطقه تفریحی و گردشگری شورابیل)، شهرسازی ایران، دوره 3، شماره 5، پاییز و زمستان
18. غفارپور نافچی، شهربانو؛ محمدی؛ اصغر(1397)، عوامل مؤثر بر پذیرش افراد دارای ناتوانی در جامعه (مطالعه موردی: شهرکرد)؛ نشریه توانبخشی، توانبخشی، زمستان، دوره 18؛ شماره 3؛ صص 203-310
19. کمانرودی کجوری، موسی(1389)؛ آسیب شناسی ساختاری مدیریت توسعه شهری تهران با تاکید بر مناسب سازی فضای شهری برای معلولان؛ نشریه مدیریت شهری، شماره 25؛ بهار و تابستان؛ صص 99-114.
20. گرجی ازندیانی، علی اکبر؛ شیرزاد نظرلو، زهرا(1397)، جایگاه حقوق معلولین در حوزه حقوق شهری؛ فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره 8، شماره 26، بهار؛ صص 137-168.
21. گوتدینر، مارک، 1390، مفاهیم اساسی در مطالعات شهری، ترجمه عبدالرضا ادهمی، چاپ اول، تهران: چاپ بهمن برنا.
22. مهرمکش، ریحانه؛ صابری، حمید؛ مومنی، مهدی؛ ادانی، مهری، (1398)، تبیین عوامل مؤثر کالبدی بر میزان زیست پذیری مناطق شهری، پژوهش های جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دوره (27)؛ صص 411-429.
23. یاری حصار، ارسطو؛ سعیدی زارنجی، سعید و ژیلان فرزانه سادات زارنجی (1399)، ارزیابی مناسب سازی فضاهای شهری برای معلولان و افراد کم توان جسمی - حرکتی مطالعه موردی: شهر اردبیل؛ نشریه مطالعات شهری، شماره 36؛ پاییز؛ صص 117 تا 132.

24. Abdul Aziz, Noraziah,(2007), Linking Urban Form To A Liveable City, Malaysian Journal of Environmental Management, 8 (2007),pp. 101-122.
25. Andrews, Clifton J.,(2001), Analyzing quality-of-place, Environment and Planning B: Planning and Design, Volume: 28 (2), pp. 201-217
26. Clifford, Nicholas, Shaun French & Gill Valentine(eds) (2010) Key Methods in Geography; 2rd, Los Angeles: Sage.
27. Fawaz, M. ,2013, Towards the right to the city in informal settlements, in Samara et.al, Locating Right to the City in the Global South, New York: Routledge.
28. Fenster, Tovi, 2005, Identity Issues and Local Governance: Woman's Everyday Life in the City, Social Identities.
29. Jaszczak, Agnieszka; Kristianova, Katarina(2020). Revitalization of Public Spaces in Cittaslow Towns: Recent Urban Redevelopment in Central Europe, Sustainability 2021, 13, 2564. <https://doi.org/10.3390/su13052564>.
30. Harvey, D and Andy Meri Field., 2012, The Right to the city: urban roots of financial crises, translated by Khosrow Kalantari, Tehran: Mehrvasta Press.
31. Hayford, Alison, 1974, The Geography of Women: An Historical Introduction, Antipode, 6(2), pp. 1-19.
32. Greed, H Clara, 1994, Women and Planning Creating Gender Realities, Routledge, London and New York.
33. Kuhn, Annette; Wolpe, An Mari, 1978, Feminism and Materialism Women and mods of Production, London: Routledge and Kegan Paul, pp 1-10.
34. Kofman, Eleonore, 1996, Writing on Cities, Oxford, Blackwell Publisher.
35. Larimore, Ann, 1978, Humanizing the Writing of Cultural Geography Textbooks, Journal of Geography, 77, pp 5-183.
36. Lefebvre, Henri, 1996, Writing on Cities, Oxford, Blackwell.
37. Lelandais, G. ,2013, Citizenship, minorities and the struggle for a right to the city in Istanbul, Citizenship Studies, Vol. 17, No. 6-7, pp. 817-836.

38. Melillo ,p & Pecchia,l. (2016). “What is the appropriate sample size to run AHP in a survey based research? “. International Symposium on the Analytic Hierarchy Process.
39. Mousavi, M.N., Hekmatonia, H, Rasoli, M., Saeedpour, Sh. (2021), Identifying and Analyzing the Key Influencing in urban land policies of Iran by MENTAL and MACTOR models, urban planning knowledge. (in Persian)
40. Myers, Dowell,(1988), Building knowledge about quality of life for urban planning,Journal of the American Planning Association, 54 (2019) ,pp.347-358.
41. Nur Belkayali, Yavuz Güloğlu, (2018). Physical and social barriers for disabled urban park users: case study from Kastamonu, Turkey Engelli kent parkı kullanıcılarının fiziksel ve sosyal sorunları: Kastamonu kenti, Department of Landscape Architecture, Kastamonu University, Faculty of Engin, 69 (1): 35-43.
42. Noordin, Md. Nazari Mohd,(2013),Planning for Liveable Cities, Organized by JPBW Sabah, 23 (2013) ,pp. 5–13.
43. Oberlink, Mia R.(2016), Livable communities for adults with disabilities, NATIONAL COUNCIL ON DISABILITY.
44. OUR COMMUNITY: AN AGING & DISABILITY CONFERENCE(2021), Thursday, July 8, 2021, 9 a.m. – 12:30 p.m. Pacific Time.
45. Tuncer, Merve, 2017, Urban Aging and the Right to the City: Experiences of Elderly in Kadikoy, Sociology MA Program, Supervisor, Kenan Cayir, Istanbul University.
46. Shamsuddin et al ,Shuhana,(2012), Walkable Environment in Increasing the Liveability of a City, Procedia - Social and Behavioral Sciences ,50 (2012) ,pp.167 – 178.
47. Terashima , Mikiko and Clark, Kate (2021)The Precarious Absence of Disability Perspectives in Planning Research, Urban Planning (ISSN: 2183–7635) 2021, Volume 6, Issue 1, Pages 120–132.
48. Windle PE. Delphi technique: assessing component needs. J Perianesth Nurs 2004 Feb; 19(1): 46-7.